

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Poul Rasmussen

**EJERNE AF BRABRAND BYS GAARDE
I MIDDELALDEREN**

Særtryk af

**BRABRAND OG AARSLEV
SOGNES HISTORIE
VII**

**Aarhus Amtstidendes Bogtrykkeri
1955**

EJERNE AF BRABRAND BYS GAARDE I MIDDELALDEREN

Af *Poul Rasmussen*.

Største parten af afsnittet om ejerne af Brabrand bys gårde i middelalderen har tidligere været trykt i Østjydsk Hjemstavn 1946, s. 31 f.

Af den jordebog over sit og sin afdøde hustrus jordegods, som Mogens Gøye lod udarbejde i 1532, og som er afskrevet i hans datters Eline Gøyes jordebog fra 1552, fremgår det, at hans kone Mette Albrechtsdatter Bydelsbak fra sin moders slægt havde arvet 12 gårde i Brabrand. Fæsterne af disse gårde skulle i 1532 betale følgende landgilde:

Af 2 gårde blev der betalt 2 ørtug rug, 2 ørtug byg,
4 ørtug havre,*)

af 1 gård blev der betalt 2 ørtug rug, 2 ørtug byg,
2 ørtug havre,

af 1 gård blev der betalt 2 ørtug rug, 2 ørtug byg,
1 ørtug havre,

af 1 gård blev der betalt 2 ørtug rug, 1 ørtug byg,
1 ørtug havre,

af 3 gårde blev der betalt 1 ørtug rug, 2 ørtug byg,
1 ørtug havre,

af 2 gårde blev der betalt 1 ørtug rug, 2 ørtug byg,
0 ørtug havre,

af 2 gårde blev der betalt 1 ørtug rug, 1 ørtug byg,
2 ørtug havre.

Desuden betalte de 12 gårdes fæstere 12 ørtug havre (altså 1 ørtug for hver gård) af Sindrup øde mark, som de havde lejet, samt pengeafgifter på 15 mark 3 skilling i alt (Fru Eline Gøyes Jordebog, udgivet af A. Thiset (1892), s. 231 f.). I 1683 lå der foruden præstegården netop 12 gårde i Brabrand, af

*) 1 ørtug rug er det samme som 10 skpr., 1 ørtug byg er 12 og 1 ørtug havre er 20 skpr.

hvilke der praktisk talt blev svaret samme kornlandgilde, som fæsterne af fru Mettes gårde havde måttet betale. Der kan således ikke være tvivl om, at hele Brabrand by i begyndelsen af det 16. århundrede tilhørte Mette Bydelsbak.

Fru Mette Bydelsbaks adkomstbreve er registreret i et tillæg til Jordebogen 1532 og bestod for Brabrand-godsets vedkommende af en række skøder m. m., der dokumenterede, at hendes moders farfader Lage Jensen Brok og hendes morfader Axel Lagesen havde erhvervet de gårde i Brabrand, som tilhørte Henrik Knudsen Gyldenstjerne, Anne Clausdatter Lange, David Andersen Hak, Mogens Andersen Hak, Ingeborg Andersdatter Hak og Henrik Hartvigsen Krummedige (anførte udgave, s. 259 f.). Af nedenstående ættetavle fremgår det, at såvel købere som sælgere var i familie med Mogens Pedersen Munk. Man må derfor formode, at de alle har ejet gods i Brabrand, som de er kommet i besiddelse af ved arv efter ham eller hans hustru Kirsten Pedersdatter Thott. Mogens Munk tilhørte en gammel jysk slægt, hvorimod Kirsten Thotts fædre og mødrene slægt havde sine hovedgårde i det østlige Danmark. Det er således det mest sandsynlige, at det var Mogens Munks slægt, som i det 14. århundrede ejede Brabrand by.

Ættetavle over Mogens Munks efterkommere, som ejede gods i Brabrand.

Mogens Pedersen Munk til Boller, død 1410, gift med Kirsten Pedersdatter Thott. Børn:

1. Gertrud Munk, gift 1. gang med Claus Jonsen Lange til Nørholm, 2. gang med Anders Hak til Hikkebjerg. Børn:

- a. *Anne Clausdatter Lange*,
- b. *David Andersen Hak* til Hikkebjerg, død ca. 1490,
- c. *Mogens Andersen Hak* til Hikkebjerg, død efter 1486,
- d. *Karen Andersdatter Hak*, gift med Hartvig Krummedige. Børn:

- 1) *Henrik Hartvigsen Krummedige*, død 1530,
- e. *Ingeborg Andersdatter Hak*,

2. Pernille Munk, gift 1. gang med Lage Jensen Brok til Clausholm, død 1435, 2. gang med Niels Pedersen Gyldenstjerne til Ågård. Børn af 1. ægteskab:

- a. *Mogens Lagesen Brok*, død barnløs før sin moder,

- b. *Axel Lagesen Brok* til Clausholm, død 1498, gift med *Ellen Ovesdatter Lunge*. Børn:
- 1) *Esge Axelsen Brok*, der døde ung,
 - 2) *Penille Brok*, gift med *Albrecht Engelbrechtsen Bydelsbak* til Skærsø. Børn:
 - a) *Laurids Albrechtsen Bydelsbak*, død barnløs i 1500,
 - b) *Mette Albrechtsdatter Bydelsbak*, død 1513, gift med *Mogens Gøye* til Krenkerup, død 1544,
3. *Anne Munk*, gift med *Henrik Knudsen Gyldenstjerne* til Restrup.

Medens så godt som alle fæstegårde i resten af Hasle herred tilhørte bispestolen, domkapitlet eller et af stiftets klostre, har den katolske kirke ikke ejet andre gårde i Brabrand by end præstegården. Forholder det sig således, at Brabrand har været i en mægtig adelsslægts eneeje, bliver det let at forstå, hvorfor denne by er blevet uberørt af alle gejstlige arronderingsbestræbelser.

En af gårdene i Brabrand, der altid har indtaget en særstilling ved sin beliggenhed lidt uden for byen, bærer navnet *Hovgård*, som antagelig betyder gård, hvortil der blev gjort hoveri (se *Brabrand og Aarslev Sognes Historie V*, s. 4, note 3). Af markbogen 1683 fremgår det, at denne gård hører til en gruppe af gårde, der ikke alene normalt havde deres agre liggende ved siden af hinanden, men som desuden er de eneste, der havde andel i et par af bymarkens store fald (se *Brabrand og Aarslev Sognes Historie V*, s. 2 ff.). Da det netop er karakteristisk for de gamle landsbyhovedgårde, at de havde sådanne særjorder, som lå midt i den i øvrigt fælles bymark, er det højst sandsynligt, at den pågældende gruppe gårde er dannet ved udstykning af en gammel hovedgård, der har ligget der, hvor *Brabrand Hovgård* nu ligger. På denne gård må man formode, at et medlem af den adelsslægt, der ejede *Brabrand* by før *Mogens Munks* tid, har boet.

Af *Eline Gøyes* jordebog, *Kronens skøder* og det 18. århundredes matrikler fremgår det, at nogle af gårdene i *Brabrand* i tiden efter 1550 har tilhørt *Mette Bydelsbaks* døtre *Eline* og *Birgitte Gøye*, hendes mands søn af andet ægteskab *Falk Gøye* og *Hans Friis* til *Clausholm*, som var gift med en af hendes efterkommere. Andre gårde har tilhørt *Mogens Gyl-*

denstjernes søn Hannibal Gyldenstjerne, hans sønnesøns søn Ebbe Gyldenstjerne, hans søns svigersøn Niels Friis og dennes søn Mogens Friis. Antagelig har Mette Bydelsbaks mand og arvinger altså afhændet en del af deres gods i Brabrand til Mogens Gyldenstjerne, der var en sønnesøns søn af den i ætte-tavlen nævnte Henrik Knudsen Gyldenstjerne. I løbet af den sidste halvdel af det 16. og den første halvdel af det 17. år-hundrede erhvervede domkapitlet og kongen henholdsvis 2 og 6 gårde i Brabrand. Kongens gårde afhændede han i 1661 til Gabriel Marselis, hvis søn indlemmede dem i det af ham opret-tede baroni Marselisborg (se Brabrand og Aarslev Sognes Historie V, s. 8 ff.).

FRA DE GAMLE TINGBØGER

Træk af livet og tilstandene i Brabrand sogn 1720—1740.)*

Ligesom naturvidenskaberne har historien til opgave at beskrive et udsnit af den menneskelige erfarings område, og at bestemme de love og regelmæssigheder, der behersker det. Medens naturvidenskabsmændene som regel selv iagttager de fænomener, de beskriver, må historikerne bygge på bevarede dokumenter og andre menneskers beretninger. For historikerne er det derfor af stor betydning, at de dokumenter og beretninger, de skal benytte, bliver udgivet og derved gjort let tilgængelige. Til de kilder, der utvivlsomt fortjener at blive ud-givet, hører herreds- og birketingenes tingbøger fra det 18. århundrede; men da det drejer sig om et utal af store, tykke protokoller, kan der i alt fald foreløbig ikke blive tale om at udgive dem i deres helhed. Man må nøjes med udtog, som så senere hen kan suppleres ved udgivelsen af andre stykker af tingbøgerne.

De grene af historien, som har mest brug for udgaver af det 18. århundredes tingbøger, er afgjort den historiske topo-grafi, der gør rede for landskabets udseende og jordernes for-deling på ejerlav og gårde, og den historiske etnologi eller folkelivsforskning, som skildrer jævne menneskers levevis, deres boliger og redskaber i svundne tider. Det vil derfor være

*) Fortsættelse af afsnittet *Fra de gamle Tingbøger, Træk af Dag-liglivet og Tilstandene i Slutningen af det 17. og Begyndelsen af det 18. Aarhundrede, Brabrand og Aarslev Sognes Historie VI*, s. 7 ff.

naturligt, at man lader de udtog, hvormed udgivelsen af tingbøgerne må indledes, omfatte det stof, der har størst værdi for de to videnskaber.

Menneskers følelser, deres umiddelbare reaktioner og deres behov er de samme på alle steder og til alle tider, selv om de måder, hvorpå behovene bliver tilfredsstillet, og de hjælpemidler, der står til rådighed, varierer meget. Dette fællesskab i følelser og behov giver læserne af de skildringer af jævne bønders liv og levned, deres boliger og husgeråd, der udgør folkelivsforskningens vigtigste litterære materiale, rig lejlighed til at leve sig ind i de hedengangne slægters kår og tage del i deres oplevelser, altså til det man i æstetikken kalder indføling. Netop fordi fortidens mennesker var indrettet som vore dages, men havde helt andre levevaner, vil en simpel sammenligning mellem forholdene dengang og nu give anledning til en oplevelse, der er æstetisk lige så værdifuld som indfølingen, nemlig genkendelsen, der hæmmes af egenskaber, som ikke er fælles for de ting, man jævnfører med hinanden. Der kan derfor ikke være tvivl om, at de dele af tingbøgernes stof, der har betydning for den historiske folkelivsforskning, vil interessere så mange mennesker, som ikke er historikere af fag, at der er betingelser for dette kildematerials udgivelse i lokalhistoriske bøger og tidsskrifter, der også henvender sig til folk, som ikke har særlige faglige forudsætninger.

Skal man sikre sig, at de udtog af tingbøgerne, man udgiver, kommer til at bestå netop af de afsnit, som har værdi for den historiske topografi og folkelivsforskningen, vil reglerne for, hvad der skal medtages, og hvad der skal udelades, blive meget omstændelige og indviklede og må til dels opstilles på grundlag af skønsmæssige vurderinger. Det må derfor foretrækkes, at man nøjes med at udgive afsnit af tingbøgerne, der er lette at karakterisere, som omfatter det meste af det for topografien og etnologien værdifulde materiale, og som ikke indeholder alt for meget, som er uden betydning. Gennemgangen af en række tingbøger synes at vise, at nedennævnte kategorier af tingbøgernes stof opfylder disse betingelser:

1. Efterlysninger og fremlysninger.
2. Landsbysamfundenes retsregler, forbud og påbud, der er udstedt af den stedlige øvrighed eller private personer, og som ikke kendes fra bedre kilder end tingbøgerne.
3. Aftaler og kontrakter, som angår forplejning og opdragelse

(aftægts- og værgemålsoverenskomster) eller fastsætter stedet, tiden eller måden, hvorpå bestemte arbejder skal udføres.

4. Afhjemlinger af syn, taksations- og udlægsforretninger, rebninger, opmålinger og skelforretninger.
5. Stokkevidner, hvori mænd fra herredet eller birket udtalte sig om forhold, der var almindelig kendte på deres hjemegn.
6. Øjenvidners beretninger (men ikke vitterlighedsvidners erklæringer) og attester. Parternes eller deres repræsentanters spørgsmål til vidnerne samt deres forklaringer, for så vidt som de supplerer vidnernes.
7. Dokumentation af udeblevne parters og vidners lovlige forfald.

Nedenstående udtog af sager, der angår lokaliteter i Brabrand sogn, eller i hvilke folk, som boede i dette sogn, var den ene part, gengiver stykker af tre tingbøger for Marselisborg birk, nemlig Dc 8, der går fra 1721 til 1728, Dc 9, der går fra 1728 til 1734, og Dc 10, der går fra 1734 til 1750. Tingbøgerne, som er ført af tingskriveren Friderich Rubertsen til og med den 12. december 1730 og af tingskriveren Thomas Hutfeldt fra og med den 20. februar 1731, tilhører Århus byråd og er for tiden deponeret i byens folkebibliotek.

I selve udtogene er tingbøgernes tekst gengivet bogstavret. Dog følges moderne retskrivnings regler med hensyn til tegnsætning og ordadskillelse samt med hensyn til anvendelsen af (i og j og af) store og små bogstaver. De summariske referater af dele af tingbøgernes øvrige indhold, der er nødvendige, for at man kan forstå udtogene, er trykt med kursiv, og alle udeladelser er markeret ved hjælp af prikker. Enkelte ord og bogstaver, som skriveren har sprunget over, er tilføjet i skarp parentes; men derudover har det ikke været påkrævet at foretage rettelser. Lakuner i teksten og tilføjelser forekommer ikke. De forskellige sager er forsynet med numre, og sideskifterne samt de steder, hvor udtogene begynder og slutter, er angivet ved bladenes numre, efterfulgte af et r (recto) eller v (verso), og linietallene, som er anbragt mellem lodrette streger.

★

11. august 1722. *Otte synsmænd, som havde besigtiget den skov, der lå til præstegården i Brabrand, erklærede, at de fandt den |37v, l. 16 f. o. | at hafue weret opgroed af wng riis-*

bøg og en deel eeg iblandt, og same schoufspart er meget forhuggen, saa wi kunde siune og eragte paa stobene, at de trej parter af træerne wahr hugen og ichun dend 4:de part wahr tilbage, som groede, saa wi sjuntes, at i nogle aar ey kunde udi samme schouspart enten hugges eller udwiises uden schovens største schade og ødeleggelse. |37v, l. 23 f. o. | [1

20. juli 1723. *Præsten i Brabrand, som var blevet afkrævet en fortegnelse over dem af hans sognebørn, som havde begået lejermål i 1722, attesterede, at* |88r, l. 1 f. n. | en quindespersohn udi True bye, Anne Jensdtr., barneføed udi Wiibye, som tjente Frandz Christensen, udstoed kierchens diciplin nyeaarsdag same aar, udlagde til barnefader Michel Sørensen wed Horsens. |88v, l. 3 f. o. | [2

31. oktober 1724. *Syn på træer, der var fældet i baroniet Marselisborgs skove uden at være udvist og stemplet i det sidste eller de to sidste år.* |198v, l. 22 f. o. | I Brabrand schovschiffte fandtes 3:de smaa riisbøger at were huggen, dend eenne tov qvarteer tych og de 2:de noget mindre. |198v, l. 25 f. o. | [3

20. marts 1725. *Synsmænd, der havde besigtiget Holme og Brabrand kirker, erklærede:* |229r, l. 15 f. o. | Brabrand kierche har wi og sjunet og effterseet. Dendz brøstfeldighed bestaar udi følgende poster: Først 1 ræchestang eller haandstang til trappen, item og en sædefiel, alt til tapelturet. 2:det. Kierchegulfvet i samme kierche fandtes lidet nedsjunchet 2:de stæder og wil igien oprettes. 3:die. Et Windve i kierchen neden i taarnet er gandsche forderfvet baade for blye og glas. 4:de. Mangler ofuer kierchegaardsporten 2:de fyrfiell, dend eenne reen borte og dend anden forraadnet og utienlig. |229r, l. 24 f. o. | [4

14. august 1725. *Syn på stamhuset Constantinsborgs bøndergårde.* |244v, l. 6 f. o. | Brabrand sogn, True bye. NB: Bundschyld. Jens Christensen hans gaard bestaar udi 18 fag stuehuus. Derpaa mangler underleder paa begge sider, 26 fag, 2 tylter lægter og 8 trauf langhalm. Ladehuuset er 24 fag. Derpaa fattes underleder paa begge sidder, 36 fag, muurrimmer 12 fag, 4 bielcher, 4 stolper, 2 par spendtræer, 6 tylter lægter og 13 trauf langhalm. Fæehuusene er 16 fag, mangler underleder till 16 fag, mens detzforuden wilde det nedbrydes og forbedres, formedelst dend wester side staar paa fald. Dog er der noget tømmer, som kunde tienne. NB: Bundschyld.

Peder Jensen hans part bestaar udi 7 fag huus, mangler underleder til 11 fag huus, muurremmer til 4:re fag, 2 bielcher, 2:de stolper, 4 tylter lægter, 10 trauf langhalm. Lade- og fæhuuset bestaar udi 14 fag. Derpaa mangler underleder til 8:te fag, muurrem 6 fag, 6 stolper, 4 bielcher, 6 par spendtræ, 10 tylt lægter og langhalm 6 trauf. Huusmænd: Anne Madzdr., en enche, et huus bestaar udi 5 fag huus, som er snart gandsche øde. Endnu 4 fag huus, som Jens Christensens enche beboede, ere gandsche øde og er snart nedfaldend. Rasmus Hansen hans huus bestaar udi 6 fag stuehuus. Derpaa mangler underleder til 11 fag, 1 bielche, 2 stolper, 1 tylt deeller og 2 trauf langhalm. Ladehuusit bestaar udi 6 fag. Derpaa mangler underleder til 9 fag, 4 fag muurrem, 2 par spendtræ, 2 bielcher, 1 tyldt lægter og 3 trauf langhalm. Brabrand bye. Niels Pedersen Lofft hans gaard bestaar udi 17 fag stuehuus. Derpaa mangler Ladehuuset bestaar i 16 fag. Derpaa mangler Fæhuusene bestaar udi 14 fag. Derpaa fattes Hans schovspart hafuer wi og effterseet, og befandt wi det, at der wahr en stoer deel gammel stubbe, men deriblandt fandtes nogle, |245r| som wahr nyelig huggen, som wahr stemplet. Endnu fandtes it lidet støche schouf, bestaar udi nogle faae eegetræer og underschouf af hæssel og torne, som iche fandtes uden nogen faae stubbe, som iche er stempled. Søren Rasmussen hans part af gaarden bestaar udi 10 fag stuehuus. Derpaa mangler Ladehuuset er 8 fag, der fattes Fæhuuset er 10 fag, der mangler Derforuden findes udi gaarden 9 fag huus, som er reest og staar foruden lægter og tag. Hans schovspart hafuer wi og effterseet saavel som de andres, og befandt wi det saaledis, at der wahr en stoer deel gammel stubbe, som wi iche kunde see eller sjunes, at de wahre stemplet; men deriblandt fandtes nogle, som wahr nyelig huggen, som wi efftersaae at were stemplet. Espen Madzens gaard bestaar udi 8 fag stuehuus. Derpaa mangler Ladehuuset bestaar udi 8 fag huus, der fattes Fæhuuset er 17 fag, der fattes Hans schouspart (*Det samme, som der blev sagt om Søren Rasmussens skovlod*). Søren Nielsens gaard bestaar udi 16 fag stuehuus. Derpaa mangler Ladehuuset er 17 fag, der fattes Fæhuuset er 10 fag. Derpaa mangler Saa hafuer wi og waaren paa hans schouspart til hans gaard (*Det samme, som der blev sagt om Niels Pedersen Lofts skovlodder*). Søren Pedersen Hougaard bestaar

udi 13 fag stuehuus. Derpaa mangler Ladehuuset bestaar udi 14 fag, |245v| der fattes Fæhuusene er 13 fag, staar wester i gaarden. Derpaa mangler En ditto staar øster i gaarden, bestaar udi 14 fag huus, som er gandsche brøstfeldig og wilde nedbrydes og igien opsettes. Saa hafuer wi og efterseet hans schovspart til hans gaard (*Det samme, som der blev sagt om Søren Rasmussens skovlod*). Huusmænd: Niels Povelsens huus bestaar udi 10 fag. Derpaa mangler Rasmus Rasmusen hans huus bestaar udi 6 fag stuehuus, mangler Ladehuuset, 2 fag, mangler Christen Hæsselberg hans huus bestaar udi 4:re fag stuehuus, der fattes Ladehuuset er 5 fag, der fattes Jørgen Pedersen hans huus bestaar udi 4 fag stuehuus mangler paa same huus. Rasmus Jensen schoufoget hans huus bestaar udi 8 fag stuehuus. Derpaa mangler Peder Pedersens huus bestaar udi 7 fag, som er gandsche brøstfeldig og wilde til jorden. Noget af tømmerit igien, som kunde tienne til hielp igien til et andet. Anders Munck hans huus bestaar udi 8 fag huus. Mangler paa samme huus Christen Christensen Snedicher hans huus bestaar udi 13 fag stuehus. Dertil mangler |245v, l. 8 f. n.!

[5

6. november 1725. *Albert Pedersens datter Maren Albertsdatter, der var trolovet med Søren Mikkelsen i True, var uventet død i sin fæstemands gård. Da man ikke var sikker på, at det var sygdom, der var årsag til hendes død, blev Søren Mikkelsens tjenestefolk indstævnet for retten, hvor de vidnede, |270r, l. 21 f. o.!* at dend afdøde laae sengeligende paa tredie dag, før hun døde, som scheede om torsdagen d. 25. octobr. ungefehr en half time førind solens nedgang, da widnet Ole Rasmusen effter hinders forlangende wahr kjørt til Brabrand for at hendte præsten til hinde, som og strax fulgte med; men da hand ankom, wahr hun gandsche kort forhen død. Huad svaghed eller aarsage, der wahr til hinders død, wahr dem gandsche ubewist. |270r, l. 29 f. o.! Fire dage efter at dødsfaldet var indtruffet, havde birkefogedens fuldmægtig og fire synsmænd været i True |271r, l. 5 f. o.!

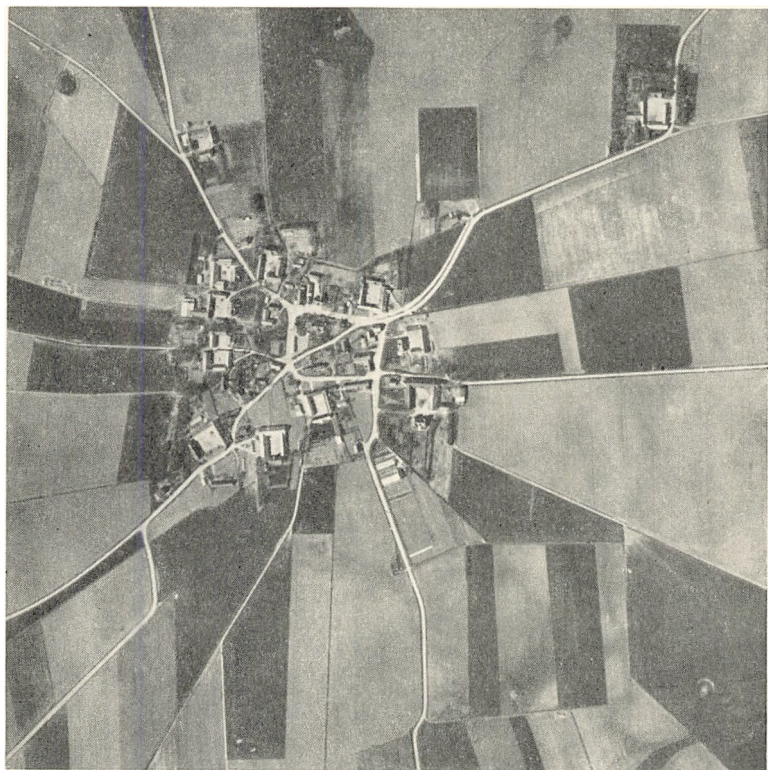
og der wed Niels Michelsens koenne Maren Nielsdtr. og Niels Nielsens koene Maren Nielsdatter, begge aldrende og forstandige qvinder, loed aftreche Maren Albretzdatters liig, som nu paa fiire dage hafuer ligget klædt paa bordet, desen jordeklæder, da wi legomet dereffter udi Albret Pedersens hoswerelse alle wegne

ansaae og effterforschede, om noget tejn til hinded dødsaarsage wahr at finde; men som wi iche saa entten rifft, sting, blaa eller brune slag, plæter eller ringeste mistenkelig tejn, som en braae ulychelig eller skændig død kunde forwolde, loed wi legommet igien, som war tørt og reenlig og ej paa nogen steder med uhomschhed fløede, af forbemelte qvinder med jordeklæderne anlegge. |271r, l. 18 f. o.| [6

9. april 1726. *I anledning af en anklage for ulovlig skovhugst, der var rejst mod Peder Jensen Smed i Brabrand, forklarede skovfoged Jacob Nielsen i Brabrand, |285r, l. 10 f. n.| at nest afvigte 23. marti, som wahr en løfuerdag, kom widnet til ermelte smeds huus, huor smeden og hans hustrue indbar noget riisbøgitræ, da widnet spurttte dennem, huor de hafde faaed dette træ. Dertil svarede smedens hustrue, at de hafde faaed det af sergiant Keyes udwiisning, som hr. græf Danneschiold hannem hafde forundt. Derpaa widnet toeg Peder Ollesen med sig ad schoven for at efftersee, om det sig saa forholdt; men da de kom der, fandt de sr. Keyes 3:de udwiste |285v| træer staaende uschovet, men fandt strax derwed en riisbøg nyelig afhuggen og bortført og . . . da de efftersaae stubben tillige med kroppen, fandtes der et lidet barchfald og rødde i dend eene sidde baade paa kroppen og stubben, som war fuldkomen kiendetegn, at det wahr det samme. |285v, l. 8 f. o.| *To synsmænd, som dagen efter havde synet bøgen og stubben, bekræftede skovfogedens forklaring. Bøgen beskrev de som |285v, l. 24 f. o.| en liden krompen riisbøg af størelse noget tycher end een allen rundenom, og kunde iche same riisbøg eragtes uden for et half læs. |285v, l. 26 f. o.|* [7*

5. november 1726. *Forvalteren for Marselisborg gods Andreas Stær havde anlagt sag mod forpagteren af hovedgården og Holmstrup mark hospitalsforstander Niels Nielsen, bl. a. fordi han ved at indgenne de omboende bønders kvæg, når det kom ind på Holmstrup mark, havde tvunget dem til at indgå en for dem ufordelagtig akkord. Fem mænd fra Brabrand, som forvalteren førte som vidner, forklarede, at Niels Loft og |350v, l. 12 f. n.| Søren Nielsen paa egne og samptlige byemændz wegne hafuer accorderit med forpagteren sr. Niels Nielsen om efftergræsning og fri gang for deris qveg og bæster for dette aar og tilkommende aar 1727, og derfor af huer gaard schulle kjøre hannem dette aar 6 uæs gjøde*

paa Holmstrup march og tilkommende aar ligesaa huer 4:re læs. Andreas Stær tilspurte diise widnespersohnner, om de i steden for penge, de kunde were accorderit om, schulle anschaffe gjøden, som nu effter nærmere opljusning schal were 6 læs fra huer mand |351r| boelsmændene undtagen, eller og accorten bare er for gjøde, huortil de svarede, at de kunde iche faae det for penge ej heller paa andre maader uden for gjødning, forklarede ellers, at de tilforn hafde gifvet penge deraf some aar, og nogle aar hafde de gifuet haufre, 4:re tdr. af hver bye, nemblig Brabrand, True og Haslef, og naar de gaf penge, gaf de 4:re slett dlr. af hver bye; men da hafde de græsningen fra dend tid, de toeg de sidste kierfver af marchen; men i nest forige forpagters tider wed Marsellisborg da gaf de somme aar af huer bemelte 3:de byer aarlig 4:re rdlr.; men saa hafde de græsningen fra høet kom ind og til Woldborgdag nesteffter. Doeg schulle de da svare forpagteren til ald dend schade, som hannem der imidlertid paa hans korn blef tillføyet. Andreas Stær tilspurte endwidre, om denne deris sluttede accort wahr for ald efftergræsningen paa marchen, fra hvad tid, og hvor lenge dend stræcher sig. De svarede, det wahr fra kornet kom ind og til Woldborgdag nesteffter, at de schulle nyde ald efftergræsningen. Ydermere tilstoed de, at denne accort wahr saavel for Constantinsborg bønder i Brabrand som alle de andre loedseyeres i same bye ingen undtagen, som hafuer aufl, undtagen præsten. Andreas Stær tilspurte endnu, om iche True og Haslef mænd af Marsellisborg goedz lige saa vel kunde hafue nødig part i efftergræsningen alleenne for frædeligheds schyld som Brabrand mænd paa Holmstrup march. Mændene svarede, det wiste de iche. Stær tilspurte, om de 2:de byers marcher iche lige saa vel støder og grendzser paa Homstrup march som deris. Dertil de svarede ja. Noch tilspurt, om de hafde indgaaed dend accort af fornødenhed eller af mangel for græs. Dertil de svarede nej; men de har maat gjøre det af nød og trang for fredz schyld for deris fæmon, som ellers blef indgient og taget i |351v|huus huer dag. Sluttelig, om forpagteren iche nu lige saavel som andre aaringer wille lade sig accordere enten for penge eller korn. Dertil de svarede nej, hand wille iche tage imod penge. Niels Nielsen tilspurte mændene, først om det iche er dem bewist, at i forige forpagtere wed Marsellisborg deris tider hafuer baronietz bønder self forskaffet og

True 1954.

(Fot.: Sylvest Jensen, Hillerød.)

udført ald dend gjødning, som til dend jord behovveddes, huilchen forpagteren wahr tilladt med rug at lade besaae paa Holmstrup march. Hvortil de svarede joe, de 4:re roeder norden og westen Aarhus udførte og schaffede det fra dem self, fordi de wille iche hendte det wed Marsellisborg for wejens lengde; men som da iche maatte saaes nær saa meget rug som nu, og di derforuden, som for er meldt, wahre 4:re roeder derom, saa kunde det iche tilkomme een half gaardz mand meere end et a 2 læs aarlig at did føre. 2:det tilspurt, ihvorvel der nu, som meldt er, maa saaes meere end tilforn, om iche doeg alt slig gjødes udførsel inden faa aar blifuer

sparet undtagen det, som kand sambles ved Holstrupgaard, som til dend ende nu i ditto march er opbygt, hvortil mændene svarede joe, det schulle were wendteligt. 3:die tilspurt, om det iche er mændene bewist, at Holstrup marchs biug og hvæde dett nestleden høst indwerende aar formedelst der paakomne langwarig rejgn stoed ude til lenge effter Michelsdag, ja, til dend dag, Ebbeltofft marchet holdtes. Mændene svarede joe, det wahr efter Michelsdag, for det indkom. 4:de tilspurt, om det iche siden dend tid og mesten deel stedze har continuerit med rejgn. Dertil de svarede ja. 5:te tilspurt, om der wahr eller er nogen gjøde wed bemelte Holstrupgaard eller march, wiidre end Niels Nielsen paa sin egen bekostning, og wed huem hand dertil goedwillig kunde formaae, har did forschaffed. Dertil mændene svarede nej, der |352r| wahr indted eller er i saa maader anderledis, end spørsmallet om melder. 6:te tilspurt, om Niels Nielsen med nogen magt eller ulovlig tvang har tilltvongen dem deris gjortte accort om gjøddens udførsell at indgaa, eller de dend goedwillig hafver indgaaed. Mændene svarede, fordi deris fæmon der blef indtagen, derfor indgich de accorten, som de heller wille betalt for med penge. 7:de tilspurt, om de iche self sjunes, at dend ommeldte kortte tid effter det sidste korns indaggelse saavel som det overmaade langwarige og waade wejerlig har forarsaget, at Niels Nielsen med egen hjælp alleene umueligt kunde did forschaffe behøfvende gjøde uden andris hjælp saawel for græsning der som andre steder og med anden tjenneste, hand derfor kunde gjøre. Mændene svarede, det kunde de iche wide. 8:tende tilspurt, effterdi mændene hafuer sagt, at baronietz bønder i True og Haslef deris marcher paa ligge maade som Brabrand deris marcher er Holstrup march tilgrændsende, saa spørges nu, om de wid, at samme bønder har begiert dette aars efftergræsning af Niels Nielsen entten for penge eller anden wederleg. Hvortil Peder Olesen og Søren Erichsen svarrede, de wiste iche, om samme deris medtiennere hafde talt med Niels Nielsen derom, men dagen før ind Brabrand mænd accorderede, da hafde 3 a 4:re deris medtiennere i True sagt til dem, de wille noch accordere om bemelte efftergræsning, om de kunde faa det for penge, da de tillige med for dem self paa samptlig True mends wejgne maate accordere; men da de komb til Niels Nielsen, sagde hand, hand kunde iche unde dem det for penge de tov første

aar formedelst dend store mangell, hand hafde for gjøde der-
till, eller paa anden maade, end de det wille |352v| udagge;
mens naar de tov aar hafde ende, meente hand dermed at
were komen saa vit, at hand ej hafde sligt fornøden, og wilde
hand da gierne unde dem ditto græsning ligesom tilforn
|352v, l. 4 f. o.| På endnu et spørgsmål til vidnerne fik Niels
Nielsen det svar, |353r, l. 7 f. n.| at da de acorderede, da til-
loed Niels Nielsen dem, at de maatte tage dend gjøde, de
schulle udføre, enten i hospitalsgaarden, hr. postmester Wejg-
ners gaard i Aarhus eller og, hvor de wille, som er accor-
tens indhold, og iche at de schulle tage det i deris egne gaarde.
|353v, l. 1 f. o.| [8

2. september 1727. *Baroniet Marselisborgs bønder i den så-
kaldte Brabrand rode var indstævnet, fordi de ikke efter til-
sigelse havde høstet en øde gårds marker. Rodemanden Peder
Olesen i Brabrand vidnede, |399v, l. 19 f. o.| at hand roeden
til bemelte høstarbejde wed dend øde gaard i Terp betidelig
tilsagde. Desuden oplyste han, at af dem, der ikke havde efter-
kommet tilsigelsen, boede 6 i Brabrand, 2 i Hasle og 2 i Åby,
hvilche 2:de sidste iche betidz schal were blefven tilsagt effter
budfogden Peder Rasmusen i Haslef hans beretning. |399v,
l. 30 f. o.| [9*

9. september 1727. *De synsmænd, der havde undersøgt,
hvor mange svin der dette år kunne gå på olden i stamhuset
Constantinsborgs skove, havde takseret stamhusets andel i
Brabrand schov for 1½ svin. |402r, l. 23 f. o.| [10*

10. august 1728. *Mikkel Jensen i True vidnede, |454r, l. 4
f. n.| at hand kand minde[s] i 60 aar, at Laurs Søfrensens
øster huus i True staar paa det sted, som det i værende tiid har
staaet og endnu staar. 2:det vandt vidnet, at hand icke kand
mindes, Laurs Sørensen har hafft kjørsel enten med |454v|
korn eller høe, føren Niels Rasmusen, som ejer jorden nest op
til samme huus, haver hafft sit korn og sæd ophøstet derfra.
3:d[i]e forklaret vidnet, at Niels Rasmusen eller hans for-
mænd ej, saa lenge vidnet kand mindes, har hafft samme
jordsmaal indhejgnet eller gjærdet, men lagt som anden jord
i marcken forind dette aar, da hand har ladet det indgjærde.
4:de tilstoed vidnet, at hand, i dend tiid hand kand erindre,
har der vaaren laage paa Laus Søfrensens øster huus, hvoraf
og igienem har været gang for folck og ud[d]riff for fæemon
over bemelte Niels Rasmusen[s] jord, som liger deroptil, naar*

kornet har været ophøstet |454v, l. 12 f. o.| *Det samme bevidnedes af tre andre mænd.* [11

10. maj 1729. *Maren Christensdatter i Brabrand lod føre vidner for at bevise, at hendes forældre havde tvunget hende til at trolove sig med Jens Rasmussen i Snastrup. Laurids Andersen i Yderup vidnede, at han |84r, l. 9 f. n.| wahr bestilt af Maren Christensdaatters forældre i Brabrand, at hand skulle hændte tuende tønder øll i Aarhus, som skulle bruges til de gjæster, der til Maren Christensdtrs. troelofuelse wahr indbuden, deris tractemente, huilchet widnet og gjorde, og scheede det nogle dage før troelofvelsen; men da widnet wahr komen ind i Christen Snedichers huus, før hand schulde kjøre samme reyse, og daateren Maren Christensdtr. fornam, hvad hand schulde kjøre |84v| effter, da sagde Maren Christensdtr. til hindes moder Karen Jensdtr. udi widnetz hoswerelse og paahør, at hun schulde iche lade øllet hendte ej heller kjære sig noget effter samme troelofvelse eller derpaa gjøre nogen bekostning; thi Maren Christensdtr., som hun self sagde, hafde slet ingen lyst till at indgaa troelofvelse. Huor-paa moderen spurttte hinde, om hun wille gjøre hindes forældre dend haanhed og iche fuldbyrde det ægteschab, som de nu wille hafue hinde till. Da svarede Marenn Christensdtr., kunde hindes forældre iche liide hinde hieme, saa wilde hun langt heller drage ud og tjene for sit brød end indgaa det ægteschab. Derpaa moederen strax toeg een kjep og [for] forbemelte ord schyld wille slaget daatteren; men widnet gich imellum og forhindrede, at Maren Christensdtr. dend gang ingen hug fich af kjepen; men moderen gaf hinde da ørefigen for samme aarsage med hindes haand, og daateren derofuer græd, og widnet doeg effter moderens befalling hendte ommeldte 2:de tdr. øll. |84v, l. 19 f. o.| *Anne Andersdatter, der om sommeren havde tjent i Brabrand, vidnede, at hun, |84v, l. 13 f. n.| noget før bemelte troelofvelse scheede, war udi Christen Snedichers huus i Brabrand. Da hørte widnet, at bemelte Christen Snæchers hustrue og daater talte om forbemelte troelofvelse; men daatteren sagde, hun wilde iche hafue det troelofvelse, iche heller nogen tid wille hun hafue Jens Rasmusen i Snaestrup til ægte. Saa saae widnet, at moederen derpaa sloeg daatteren trej ørefingner og sagde, hun schulde hafue ham; men daatteren græd meget derofuer. Imidlertid indkom pigens fader bemelte Christen Snecher og sagde til daatteren, dersom**

hun iche wille indgaa bemelte ægteschab, saa schulle hun aldrig faa gott af ham meere, nemblig hines |85r| fader, og da Maren Christensdtr. saaledes af hines forældre blef tracterit og tiltalt, tauf hun stille og græd; doeg hørte widnet, at hun maatte sigge ja, førind forældrene wille slippe hinde. Siden wed widnet, at Maren Christensdtr. blef meget sjug, maatte et fjerding aar omtrændt stedze holde sengen, ja, wahr saa hæfftig svag, at hun imidlertid at hun af sognepræsten i hines sallighedz sag blef betjent og saaledes wahr, at ingen lif hos hinde tit og offte wahr at forwendte, særdeelis naar Maren Christensdaatter hørte, det nogen næfede Jens Rasmusen af Snaestrup hans nafn nefne eller talle om ægteschab med ham; thi naar det scheede, da besvimmede Maren Christensdaatter strax og offte i slig besvimelse og daanelse wahr saa lenge bortte, at ingen wiste andet, end hun gandsche wahr død, saa de end nogle gange wahr ferdige at tage hinde af sengen og legge hinde liig paa bordet, huilchet widnet og mange flere folch baade hørte og saae. |85r, l. 17 f. o.| *Anne Lisbet Jensdatter fra Velling vidnede*, |85r, l. 22 f. o.| at forgangen sommer 1728 da kom widnet ind i Christen Snæchers huus i Brabrand. Da hørte widnet, at moderen Karen Jensdtr. sagde till hines datter iblandt andet og talte om daatterens gifftermaal, og som daatteren wahr hines moder dermed imod, hørte widnet, at moderen sagde: Du schall min sjæl sallighed hafue ham, eller du schal aldrig faa gott af enten din fader eller mig. Hand er en goed, erlig mand, og wi kand iche sigge ham andet paa end got. Og med det samme slog moderen daatteren en deel ørefigner, da daatteren græd bitterlig og sagde, før hun wilde indgaa det ægteschab, saa wille hun før gaa i hafuet og druchne sig; men moderen sagde endda joe, hun schulle hafue ham. |85r, l. 1 f. n.| *To andre vidner kunne berette om episoder, der meget lignede dem, om hvilke de tre første vidner havde fortalt. Maren Christensdatters fader Christen Snedker erklærede, at han ikke kunne* |86r, l. 12 f. n.| nægte eller fragaa, at huis de nu her i dag førtte widner hafuer forklared, at hand for sin persohn schal hafue t[r]ued hans daatter dermed, at om hun iche wille ingaa foromwundene egteschab, wille hand aldrig gjøre hinde got, kand ej heller nægte, at hans hustrue Karen Jensdtr. joe og tit og offte baade med trudzeller, haarde ord, hug og slag hafuer wildet nød og tvungen hines daatter bemelte Maren Christensdtr. til fornævnte ægteschabs

fuldbyrdigelse; men daatteren har inggen tid enten med goede eller onde det willet bejae, uden da hun endelig maatte indgaa troe|86v|lofvelse. At Christen Christensen og hans hustrue ellers hafuer gjort sig saa stoer umage med deris datter for at drifve hinde til samme egteschab, forklarede Christen Snæcher, hafde weret aarsage, at hun tilforn har weret tilbuden et schicheligt ægteschab. Det wille hun iche imodtage, huori de da loed hinde hindes egen willie; mens da nu dette med Jens Rasmusen i Snaestrup hinde igien blef tilbuden, og de sjuntes, hand wahr en schichelig mand, hafde en goed gaard i fæste med sin bygning og besætning og saaledis i goed tilstand, saa de sjuntes, hun kunde der were meget wel faren effter hindes stand. Derfor hafde de gjerne ønschet hinde dertil at kunde formaaed for at see hinde saa vel forsjunet, imens de lefvede og kand gjøre hinde, huad de effter forælderlig pligt i saa maade tilkommer, huilchet hverchen de eller hun kand wide, huor lenge Worherre wil ladet continuere. Alt dette med meget meere forklarede Christen Snæcher, at de hafde foreholdt bemeldte deris daatter med formaaning, hun schulle lyde dem og tage imod brødet, som hinde wahr tilbuden; men da hun iche med goede wilde lyde dem derudi, har de brugt dend anden maade, som omwonden er, i meening hun sig endda dertil schulle lade beqvæmme, indtil hun faldt i bemeldte omwondene svaghed og maate holde hindes sjugeseng derofver udi tolf samfælde ugger minder een dag, og da de imidlertid maatte forneme, at Maren Christensdaater besvimmede og faldt hen i daannelse, saaledis som omwondet er, mesten huer gang der blef talt om samme ægteschab, og de derhos endog tilforn hafde hørt hindes mange imodsigelser, som hun endnu wedholder, maatte de særdeelis forneme, at hun paa ingen maade til bemelte ægteschabs fuldbyrdelse er at formaae. |87r, l. 1 f. o.| *Sognepræsten i Brabrand Anders Hutfeldt havde til sagens oplysning udstedt følgende attest:* |88r, l. 21 f. n.| Maren Christensdtr., som den 10:de søndag effter trinitatis 1728 blev troelofued til en enchemand Jens Rasmusen af Snastrup, kand jeg attestere om, at hun siden hindes troelofvelse ej har hafft nogen fuldkommen helbred, og er jeg blefuen kaldet op til hinde for at betienne hinde med sacramentet i huuset, da hun er faldt i besvimmelse og afmagt, der jeg talte om hindes fæstemand. Ellers kand jeg iche nægte, at jeg har joe hørt mange sigge, at hindes forældre hafde tvongen hinde

til dette ægteschab, og fæstemøen aldrig at hafue weret derfor; men ald dette har jeg ej waaren wiidende førind effter troelofuelsen og ej før dend. |88r, l. 11 f. n. | [12

10. januar 1730. *Syn på de træer, som i løbet af sommeren 1729 var fældet ulovligt i baroniet Marselisborgs skovskifter i Brabrand.* |129v, l. 20 f. n. | 1. Udi Præsteschiffet 14 riisbøge og en liden riiseeg, som alle loed til sjune, liggesom de dette sommer kand were huggen. 2:det. Udi Mogens Christensens og Peder Rasmusens schiffte forefandtes og en liden riiseeg og en dito bøg ulovlig huggen. 3:de. Udi Søren Sørensens schiffte saa og udi Søren Erichsens befandtes indted ulovlig huggen. 4:de. Udi Michel Rasmusens og Hans Erichsens befandtes 3 riiseegge og een riisbøg afsauget. |129v, l. 13 f. n. | [13

10. januar 1730. *Forpagteren af Marselisborg hovedgård Niels Nielsen havde anlagt sag mod soldat Niels Fulding, der havde overfaldet sagesløse personer og forsømt sit arbejde som tærsker på Holmstrupgård. Christoffer Jørgensen, der tjente på Marselisborg, og som forpagteren førte som vidne, forklarede,* |126v, l. 7 f. o. | at noget mere end trej ugger for juull sidst afvigte da wahr hand gaaen hen til Holstrupgaard for at hente nogle kleder, som hand der hafde, og da hand kom derind i stuen, da sad begge terschekarlene, som dette winter er der at udtersche kornet, nemblig Laurs Jensen, som terscher for Wejelbye roede, og soldat Niels Fulding, som terscher for dend Tiilst roede, inde i stuen og druch brendewiin og spillede kort, og derforuden spillede og druch med dennem Hans Rasmusen, som tjenner Jens Knudzen i Wejelby; og som de, der spillede, spurttte widnet, om hand wille spille med, sagde hand ja og spillede saa med dem en timmes tid eller mere, da widnet holdt op og ej wille spille meere; men de andre trej nafngifne blef wed at spille, og wahr bemelte Hans Rasmusen dend eene af dem, som da schulle hjelpe dem at tersche, siden de tærschede rug, huormed de tov rett tærschere alleene iche kunde schaffe halm noch til fæet, formedelst dagen war kort. Den anden hjelpeterscher wed nafn Rasmus Povelsen saae widned iche spillede, mens hafde lagt sig paa sengen og toeg sig en søfn; men de andre spillede. Dernest paafuldtte, at een dreng, som wahr i stuen til stede, sagde, at Hans Rasmusen hafde et kort for mange, huilchet Hans Rasmusen nægtede, og widnet iche heller wed, om det wahr saa eller iche; men derfor sagde bemelte soldat Niels

Jensen Fulding, |127r| at Hans Rasmusen skulle gifue dem en half pott brenndwiin; men som Hans Rasmusen svarede, hand hafde ingen uræt gjort, derfor wille hand iche gifue brenndwiin, saa toeg bemelte Niels Fulding fat paa Hans Rasmusen, sloeg ham ørefiggener, træchede og sled ham i haaret og sloeg ham i hofvedet mange slag nu med dend eene haand og nu med dend anden, huormed hand continuerede i nogen tid, og de tilstedewerinde bad for Hans Rasmusen, at Niels Fulding doeg wille holde op igien; men hand blef endda wed nogen tid, indtil bemelte Laurs Jensen, som ellers, imidlertid Hans Rasmusen fich bemelte hug, hafde gjort sig temmelige umag for at tage Niels Fuldings hænder af Hans Rasmusens haar, endelig soer, hand skulle lade ham were og da fich dem fra hinanden, og Hans Rasmusen kom ud, og da wahr haaret meget schameligt rycht af Hans Rasmusens hofuet. Da Hans Rasmusen saaledes wahr kommen ud, saae widnet, at Niels Fulding wahr ude effter ham og willet hafft fat paa ham igien; men de fich Hans Rasmusen paa en hæst, og hand kom till at ride bort. Imidlertid omwundene spill og slagsmaal passerede, da wahr der ingen i laden at tærsche, iche |127v| heller der hafde weret dend dag, indtil klochen ungefehr wahr tov ofuer middag, da widnet gich derfra og saae ej wiidre, hvad siden passerede. |127v, l. 3 f. o.| *Jens Nielsen, der tjente i Skejby, fortalte, |127v, l. 18 f. o.|* at hand omwundene dag wahr wed Holstrupgaard paa sin madfaders wejgne at skulle were dend eene hjelpeterscher, og kom hand tillige med Christen Sørensen, som tjener Christen Bach i bemelte Schejbye, til Holstrup bemelte dag ungefehr wed middagstider, siden de da kunde høre Aars kloch ringet tolf Paa spørmaal forklarede widnet end widre at wed bemelte slagsmaal blef bordet i stuen kast omkuld og det eene been deraf bræchet i støcher. Paa 2:det spørmaal forklarede widnet, at da Hans Rasmusen hafde faaed omwundene hug, og wed det pass som |128r| hand kom ud af døren, da saae widnet, at fornævnet soldat Niels Fulding uden *mindste anledning* toeg et støche træ der inde i stuen og slog Christofer Jørgensen dermed paa sin kindbeen wed munden. |128r, l. 4 f. o.| *De øvrige vidner havde ingen nye oplysninger at give om selve slagsmålet. Derimod fortalte hjælpeterskeren Rasmus Poulsen, der tjente hos en mand i Vejlbjby, |128r, l. 3 f. n.|* at begge bemelte rette terschekarle tillige med Hans Rasmusen spillede kort afftenen

tilforn til et støche ud paa natten |128v| og derhos druche brendewiin imellum stunder og begyndte igjen om morgenen og gich iche i laden og holdte siden huus, saaledes som omwondet er. Brendewiinet, de druche, blef dem soldt af Jens Nielsens hustrue paa stedet. |128v, l. 5 f. o.| *Ovennævnte Jens Nielsen Bæch*, |128v, l. 8 f. o.| som tjener forpagteren wed Holstrupgaard og passer paa i marchen om sommeren og røgter om wintteren der wed gaarden, *havde ikke været til stede, da Niels Fulding overfaldt Hans Rasmussen, men havde set, at han toeg dend afstøtte bordfoed og sloeg Christopher wed munden med, saa blodet kom effter.* Brendewidnet [!], de druch, forklarede widnet, wahr hendt i Brabrand baade af ham self og Brabrand hyrde. |128v, l. 13 f. n.| [14

3. og 10. juli 1731. *Jacob Sørensen, der havde været matros om bord på fregatten Haabets galej, som kaptajn Lorentz Spang førte, var død i Vestindien. Det bevidnes, at han var søn af Søren Sørensen i Brabrand.* [15

18. november 1732. *Jens Laursen i Yderup fremlyste to stude, en kulsort og en sorthjelmet, begge med et stykke skåret af det venstre øre. 2. december 1732. De to stude blev vurderet til henholdsvis 10 og 8 sletdaler.* [16

27. januar 1733. *Smeden i True Niels Pedersen beskyldte smeden i Tiilst Berent Hundrup for, at han havde forsøgt at sælge en ambolt, som var stjålet i smedien i True, til ankersmed Jens Christensen i Århus. I den anledning attesterede ankersmeden, at |375v, l. 16. f. n.| sidst in novemb. maaned 1732 kom smeden Berent Hundrup i Tiilst til mig og andgaf at ville selge mig et ambolt. Da jeg spurte, om hand hafde det med sig, svarte ney, men ville komme med det i morgen. Erkleerte mig saa, jeg ingen kjøbte, og dermed gich bort. Nogle faae dage dereffter kom Niels Pedersen Smed i Thruue og ville fornemme, om der ingen hafde vaaren hos mig med ambolter at ville selge eller forhandle paa en fjorten dages tiid, saasom hans ambolt hannem var tyvstaalen fra ungefehr en fjorten dags tiid siden om natten, og med inderlig begjering til mig, ifald der nogen har vaaren eller endnu hereffter schulle fremkomme, jeg da ville give ham det til kjende og lade ham det viide, og sagde mig derhos, hvad tegn det hafde og kand kjendes paa, nemlig et stoer rund huul i foeden og et lidet rund huul igjennem dend eene udhæng paa baanen. Paa alt dette svarte jeg Niels Pedersen Smed, schal gjerne schee, og derhos*

sagde hannem, at smeden i Tiilst har vaaren hos mig og tilbuden mig et for nogle faae dage siden i denne maaned, |376r| men hafde det iche med sig, saa jeg saae det iche. Dereffter d. 29:de novemb., som var en løverdag, kom smeden af Tiilst Berendt Hundrup og atter tilbud mig et ambolt at ville selge; sagde ja, hand kunde komme til mig med det, naar hand vilde i dag eller morgen, da hand strax gich fra mig og kom saa samme dags natt eller aften og hafde et ambolt med sig med foregivende, jeg det ville imodtage og kjøbe hannem af, hvor da jeg lod strax tvende af mine svenne nanfnlig [!] Peder Pedersen og Christen Christensen, som amboltet skulle imodtage og forvare til om morgenen, nedlegge i min kjelder til sicher bevaring og sagde til Berent Hundrup, at hand kunde komme igjen i morgen, saa ville jeg see paa dett, og talte saa ey meere denne gang med ham derom; kom saa til mig igjen om dagen effter dend 30:te november og spurte, om jeg hafde seet det, hvad jeg tøyckes at ville give hannem derfor; svarede saa, hand skulle sige, hvad hand ville have; gaf mig saa til svar, hvad jeg self ville; men som jeg saae de samme mercher og tegn paa amboltet, som smeden i True hav[d]e berettet, og desuden tvifledede paa hans slige omgang dermed, sagde jeg til smeden Berent Hundrup, om det var hans egen og kunde skaffe hjemmel derpaa og beviise at være af hannem kjøbt eller tilhandlet paa lovlige maader, hvor da hand snart blef ganske s[t]um og svarte mig iche it ord, dog forlanged hand amboltet at ville have tilbage igjen; svarte ham saa, at hand iche bekom amboltet tilbage udaf mit huus, føren hand beviste detz lovlig adkomst og rettighed dertil at have, men forsichrede hannem, at det skulle blive vel forvaret saa lenge. Alt var det dog hans ord, at hand maatte faae det igjen; men gaf ham svar, ligesom før er meldt, og gich da sin vey ud af huuset fra mig |376r, l. 13 f. n.] *Ankersmeden sendte derefter bud efter Niels Pedersen, som kom med fire mænd fra True, som alle erklærede, at det var Niels Pedersens ambolt, smeden i Tiilst havde villet sælge. Fra Århus tog de fem mænd til Tiilst, hvor Niels Pedersen kom overens med Berent Hundrup om, at han skulle give ham en skadeserstatning på 4 rdlr. 4 mark og levere ham ambolten tilbage.* |376v, l. 16 f. o.| Dernæst anden dagen, som var d. 1. dec., kom fornævnte smed Berent Hundrup igjen til mig i mit huus, hvor da tillige møtte smeden Niels Pedersen og hans koene i Thru samt 2:de

mænd nafnlig Jens Rasmusen og Niels Nielsen ogsaa af bemelte True, og som de da hafde adskillige materier at bruge til snach, kom det i talle om berørte ambolt, hvor da smedens koene i Thue sagde til Berent Hundrup: De penge, som min mand haver faaed af eder, kand vi icke være fornøyet med. Først nu i saa lang tiid min mand icke hafver kundet arbejdet for nogen mand, ja, imidlertid siden det os blef frastaalen, har min mand icke været hjemme een dag til ende andet end søegt saa mange stæder dereffter, saa en deel derfor har maattet udsat og kosted os mange penge. Da hand tilbød sig, nemlig Berent Hundrup, at ville give smeden endnu 5 rdlr. 2 mark, tilsammen in allis med forhen betalte 10 rdlr., hvormed Niels Pedersen Smed og koene i True var fornøyet. [376v, l. 11 f. n.] *Ambolten var efter ankersmedens mening 4 rdlr. værd. Den 7. januar havde de mænd, som havde været med Niels Pedersen i Aarhus og True, vidnet i sagen. Deres vidnesbyrd stemmer nøje overens med ankersmedens attest, men er ikke så udførlige.* [17

28. juli 1733. *I en sag om ulovlig skovhugst førte baroniet Marselisborgs forvalter skovrider Just Mechmerhausen som vidne. Skovrideren forklarede, [409v, l. 5 f. n.] at nestleden 14. julij var vidnet effter forvalter Stærs ordre i skoven og udviiste til dend indstevnde Jens Laursen i Yderup 2 læs bøgetræ til wegestaur, som han og strax bortførte, dereffter kjørte i skoven igjen samme dag og hente løven og toppen af forbe- melte bøgetræe, hvor [410r] da widnet kom Jens Laursen i møde, som havde top og løven paa wognen og blev tilspurt af skovrideren, om hand intet ulovligt havde paa wognen, hvor- paa hand ved æed erklerede nej; men da widnet efftersaa, hvad der var under løvene paa wognen, havde hand 12 stkr. elle, nogle som til lægter og nogle een deel større, snart som til læsmerstenger, hvilcket Jens Laurssen da bad, widnet wilde tie stille med; mens som sligt icke var tilladeligt, blev forbe- melte ælle træer effter widnets ordre ført til Jægergaarden og forvalteren strax angivet. [410r, l. 10 f. o.] *Forvalterens fuldmægtig vidnede, at han, da han fik anmeldelsen, straks begav sig til Jægergaarden, [410r, l. 18 f. o.] hvor di omvun- dene 12 stkr. elletræer laa læst af wognen, og dend skyl- dige Jens Laursen med sin fader var derhos, tilstoed forseel- sen med begjering, dend hannem maatte effterladis, saasom Jens Laurssen berettede, hans fader havde huget dem imod**

hans willie; men som det var meere, end som widnet kunde tie med, blev ellene til skovrideren i forvaring overgivet. |410r, l. 25 f. o. |

[18

5. juli 1735. *Fire synsmænd havde været i Yderup mose for at besigtige, hvor langt Peder Mortensen i Lyngby havde overskredet skellet mellem Mundelstrup mark og mosen. De fire mænd, der foretog synet på grundlag af et tingsvidne fra 1708, begyndte deres forretning |30v, l. 11 f. o. | fra dend østere ende i Klindberg moese og fuldte steen og stabel og dennem rigtig effter fornefnste tingsvidne fandt undtagen det 3:die skioldmerke, som skulle været en pæll, der nu var afraadnet. Dog viiste de os stedet, og mændene tilstoed samme skielmerke. De øfrige fandtes alle rigtige. Imellem det 4:de [og] 5:te skiold, hvoraf det sidste skieller Yderup, Mundelstrup og Borum marker, vi befandt jorden brudt og torfve skaaren, som Peder Mortensen i Lyngbye skal have gjort og af Mundelstrup mænd tilstaaet, og da vi graven efftersaa og dend deraf opskaarne og derved endnu liggende torfve for 4:re læs wurderede, foregaf Peder Balle, de var skaaren paa hans gaards grund, nemlig paa Yderup marck. Vi besaae og efftermaalte da skioldlinien imellem det 4:de og 5:te skiold. Da befandtes grafven og trofvne skaaren 7 faune inden for samme skioldlinie i Yderup grund, Klindtberg moese. |30v, l. 29 f. o. |*

[19

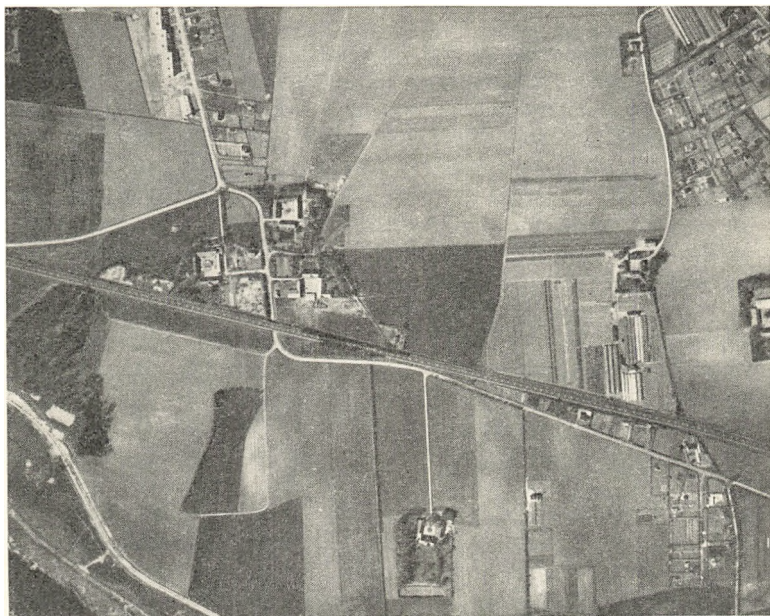
29. januar 1737. *Syn på den skade, stormen, der rasede natten mellem 21. og 22. januar, havde anrettet på baroniet Marselisborgs gårde. |133r, l. 3 f. o. | True. Niels Pedersens stuehuus paa dend syndere siide 2:de fag nedblest, 2:de spændtræer, 1 tylt lægter, 10 tr. langhalm. Paa dend nordre siide i samme huus 6 spændtræer i støcker, 3 hanebielker, 1 tylt lægter. Niels Bjerling 6 fag reent af og Jacob Mossing 2:de fag ligesaa. |133r, l. 8 f. o. | |133r, l. 16 f. o. | Holmstrupgaard paa dend nordre siide af lahden mangler 2:de tylt lægter og 50 tr. langhalm, syndre siide 10 tr. dito, stuehuuset 1 tr. at bøde med. |133r, l. 18 f. o. |*

[20

18. juni 1737. *Syn på jord, som to af baroniet Marselisborgs bønder i True, Søren Mikkelsen og Jens Rasmussen, påstod, at andre bønder brugte, skønt det i landmålingsforretningen 1683 var tilmålt deres gårde. De fire synsmænd erklærede, at |155v, l. 11 f. n. | paa Raanisberg i dend østre vang, som effter landmaalingsforretning først [blef maalt], befandtes ved effter-*

sjufn at indeholde 57:de agre, hvor vi samme effter landmaalingen efftersaae og overgik hver mands agger; mens da vi kom paa dend 28:de agger i bemelte fald, som Jens Rasmusen effter landmaalingen tilhørrer og er tilmaalt hans gaard og nu af Christen Nielsen, tjener til Lyngbyegaard, bruges, efftermaalte vi samme agger, der er i længde 520 allen, bred $10\frac{1}{2}$ al., bred $10\frac{1}{2}$ allen i sønder og norder maalt. Tiilst Knold i bemeldte mark indeholder 23 agre, samme vi ligesaa |156r| efftersaae og een deel stæder efftermaalte. Dend 14:de agger, som i længden udi sønder og norder [er] maalt, samme agger vi efftermaalte paa 4:re stæder og befandtes $19\frac{1}{4}$ all., $18\frac{1}{2}$ all., 17 all., $18\frac{1}{2}$ all. breed, 552 all. lang Wæster Vang, Agis Kiers Blocker, der bestaar af 22:ve agre, maalt fra dend sønder siide, dend 10:de agger breed $19\frac{1}{2}$ al., bred 9 all., lang 180 all., dend 21:de agger, 1, 2 og 3 agger, bred 106 al., bred $49\frac{1}{2}$ al., lang 192 all., alle maalt og effter landmaalingen rigtig befindes . . . Kockrygget indeholder 18:ten aggere, deri befandt een klæp, liggende imellum dend 9. og 10:de agger, samme af husmand Jens Sørensen bruges og Søren Mickelsen tilhørrer effter landmaalingen og hans gaard tilmaalt, maalt fra dend væstre siide, lang 311 al., bred 14 og 19 al. Samme agger befandtes 25 al. meere, end som udi landmaalingen er antegnet. Overskudet berettes at være tiid effter anden siden brudt Det lille Kockrygs Fald indeholder 24 agre, dend 22. agger brug[e]s af Jens Sørensen husmand til Stadsgaard, men effter landmaalingen tilmaalt Søren Mickelsen, maalt fra dend østre siide, lang 205 al., bred 13 og 15 all. Dend 16:de agger med andre fleere i hver fald efftermaalte vi, og befandtes rigtig alle stæder, nogle stæder een deel over og ganske lidet under, hvilket vitløftig ville blive at antegne om de andre marker . . . Ruug marken eller vangen har vi icke værít udi, formedelst at grøden, som derudi staar, som vi icke kunde efftermaale dessens aggre og fald for; tvifles icke, at joe detzens mark befindes joe ligge saa rigtig, som det, der baade er maalt og af os effterseet, er. |156v, l. 18 f. n. | *Modparten påstod, at de pågældende gårde havde fået vederlag andre steder i marken for de agre, de havde mistet.* [21]

23. juli 1737. *Forvalteren for Lyngbygård gods havde anlagt sag mod Jørgen Skrædder i True, fordi han var borttrømt fra godset, og fordi han ikke var flyttet ind i et hus i Lyngby, han havde fæstet. Frands Christensen og Niels Nielsen i True*

Gellerup 1954.

vidnede, |162v, l. 10 f. n.| at næstafvigte 5:te maij kom Jørgen Skræder til vidnerne, at de ville være saa goede og følge ham til Lyngbye, hvor hand hafde fæstet et huus, og tage noget af hans tøy paa en vogn med derved. Og fuldte de da effter begjering med Jørgen Skræder til bemelte Lyngbye og hafde paa vognen en kiste, 2:de stoele, hvad vidre vidste de icke. Og da de i bemelte huus i Lyngbye indkom, sagde Jørgen Skræder: Ildstedet seer jeg icke at være færdig, huuset icke heller mynnet, hvorover Jørgen Skræder sagde: Jeg |163r| faar tage mit tøy tilbage, om vidnet Niels Nielsen vilde fremdeelis ville laane ham huus dertil, saasom hand hafde boed hos ham til dato, bad ellers vidnerne, at de ville see, hvad stand huuset var udi: Det var mig lovet færdig til paaske, og nu er det 14 dage dereffter. Jeg tyckes icke, effterdi de icke har holt det, de lovede, saa hafde hand icke heller nødig at holde sit løffte, nemlig at flytte i huuset i dend stand, som det da var. Niels Nielsen forklarede end ydermeere, at Jørgen Skræder hafde

boed i hans huus 2:de aar nu til sidst pinsedags tiid. *Forvalteren på Lyngbygård spurgte vidnerne, om de ikke vidste, at Jørgen Skræder var hos Niels Jensen i Truue paa Lyngbye-gaards goeds i nogle aar, førend hand blev gifft med hans første koene, og stændig siden indtil for ungefæhr 2:de aar siden, da hand kom til huuse hos Niels Nielsen ibd. Svarede: Hand var der og hafde sit tilhold hos sin moder og søster, som boede i bemelte huus, og i dend tiid hand var gifft, boede hand i samme huus, indtil hand flytte i Niels Nielsens huus. 2:det tilspurdt, om vidnerne med en goed samvittighed kand sige, at de icke vidste, da de fuldte Jørgen Skræder til Lyngbye, det hand ej ville have huuset eller drage i det. Vidnerne svarede, Jørgen Skræder sagde til dem, før de drog til Lyngbye: Er huuset færdig, som det bør, faar jeg at flytte deri, om det var kuns paa et aar at gjøre, saa kand jeg sige det op igjen; men er det icke færdig, vilde hand icke flytte derudi. 3:die tilspurdt, om de icke veed og er vidende, at Jørgen Skræder hafde fæst et huus i Tiilst, som skal tilhørre sr. Jens Ollesen i Aarhus, siden hand fæstede det paa Lyngbye-gaards goeds i Lyngbye. Vidnerne svarede, de hafde vel hørt nogen løbe og snakke derom; men hvad der var sandt deraf, vidste de icke.* [163r, l. 19 f. n.] [22

6. august 1737. *Hans Sørensen, der var fuldmægtig for 13 borgere i Århus og 1 i Ebeltoft, spurgte fire mænd, der var indstævnet som vidner, om det ikke var dem bekendt, at Christen Mogensen i Brabrand og mange flere, der boede i de om-liggende byer, [167r, l. 1 f. n.] handler med hæste, stude og kjørs kjøbmandsskab og deraf heele ladninger til Selland og andre stæder overfører. Vidnerne svarede, de var bevidst, at de indstefnede hæstekjøbere haver kjøbt baade hæste og stude, som omspur er, og overført til Selland, men om een hver har haft endten heel eller half smacke fuld, kunde de icke sige, men vidste vel, somme hafde haft 12—16 mindre og meere undertiden at overføre. 2:det tilspurdt, hvorledis de samme kjøbmandskab driver, og om de icke for, i og effter markeder somme rundt om i landet gjør slig kjøbmandskab. Vidnerne svarede, det forholt sig, som omspurdt er, med dem saavel som med vidnerne self og andre, der kjøber og sælger, naar de kand see deris tiid, deels til deris sæds og auels fortsættelse og een deel til contributionernis udredelse, saasom om foraaret, naar sæden er saaed, kand de afsætte kjør saavel som bæster, om*

effterhøsten stude. Derpaa maatte Sørensen for det tredie tilspørge vidnerne, om de kand nægte, at der joe er mange uden slig trang, [som] kjøber og opkjøber heele qantummer af fornævnte slags og samme, saa snart de ved markeder eller andre steder har kjøbt, strax lige fra dislige steder til Selland overfører. Vidnerne svarede ja, det skede saa, som omspurdt er, og ydermeere forklarede, dersom denne handel icke var i Jylland, kunde ingen mand besidde sin gaard eet aar til ende. Undertiden er der misvægst paa afgrøden, udgiffterne lige stoere, maatte de da icke sælge af deris kræaturer, til hvem derfor midst ville give, var de ilde faren og snart i armoed geraaden. 4:de tilspurdt, om de icke er bevidst, at mange af dem, som handler med dette kjøbmandskab i stoere qvantiteter, ere løse og ugiffte persohner, som ingen opholdssted eller boepæl haver eller i mindste maader noget af slig handel endten til hans kongel. may:tts eller andre svarer. Vidnerne svarede, de kjendte ingen af omspurdte for løsgjengere, men saa mange, som de kjender |167v, l. 10 f. n.|, nemlig 24 mænd, havde gårde eller huse i fæste eller tjente hos deres forældre eller andre. Tre mænd handlede muligvis ikke for sig selv, men for folk i Århus, med hvem de havde forbindelse. Til sidst spurgte Hans Sørensen, om de indstævnedes |168r, l. 22 f. n.| icke stedse øver slig kjøbmandskab aaret igjennem rundt om i landet saa og indfinder dem til markeder Vidnerne svarede, somme af dem kunde gjøre en rejse først om aaret og somme sidst om aaret, ligesom de hafde lejlighed for deris auling, og de hafde penge at bruge; men hvor mange rejser eller hvor stoer kjøbmandskab enhver af dem kunde drive, vidste de icke. |168r, l. 15 f. n.| På et spørgsmål fra en af de godsforvaltere, der var mødt på de indstævnedes vegne, svarede vidnerne, at de ikke kunne vide, hvad der var sagsøgnernes hensigt. |168v, l. 22 f. n.| Var det saa, at de alleene skulle tilladis at handle med foromskrefne kjøbmandskab, og alle andre paa landet formeent, var det ufejlbarligt landetz stoere ruin og eeniste deris nøtte og fordeel. |168v, l. 18 f. n. | [23

20. august 1737. Da besidderen af stamhuset Constantinsborg, som ejede Brabrand sogns kongetiende, ville tage sin tiende i kærven af bønderne i True og Yderup, fik d: fire mænd udmeldt, som skulle måle, hvor langt de havde pligt til at køre tienden ad de to veje, der førte fra Brabrand til Constantinsborg. Den 15. august havde de fire mænd givet møde

i *Brabrand*, |171r, l. 22 f. n.| hvor vi da begyndte ved ermelte kiergegaardsmuur med een ved retten maalt og brændt 10-allenlægte at maale paa dend vestere vej om ved Harlef, nemlig igjennem Harlef over Kannikmølle broe, Aschild wad, østen om Harlef mølle, forbi Harlefsholms gaarder ind til paa et lidet fald søndenfor, som skal tilhøre dend gaard i Aaboe, sahl. Peder Jensen forhen beboede, og kaldes Fruerlund, og der lige oven paa backet ved dend væstere side af en stor tornbusk satte en liden pæl i jorden og nogle steene omkringved, til hvilket sted er foruden sex stagers længde, der er tilgivet, 1488 stager, som gjør 14880 allen, siger fjorten tusinde otte hundrede og firsinstjuge sællandsallen, som er en miil vejes længde. Dernæst begyndte vi ved bemelte kirke igjen og maalte saa dend rette landevej til Constantinsborg igjennem Aarhus til en bancke sydvæst fra Korshøye paa dend nordre siide miilepælen, til hvilket sted der er og ligeleedis 1488 stager, som gjør 14880 allen, som er en miil vejes længde. |171r, l. 1 f. n. | [24

24. september 1737. *Ifølge synsmænds taksation kunne der i 1737 gaa 10 svin på olden i baroniet Marselisborgs skovskifter i Brabrand.* [25

1. oktober 1737. *Ifølge synsmænds taksation kunne der i 1737 gå 6 og 5 svin på olden henholdsvis i stamhuset Constantinsborgs og i præstekaldets skovskifter i Brabrand.* [26

5. august 1738. *Syn på Holmstrupgård.* |221r, l. 20 f. o. | 1:te. Stuehuset, 6 fag med 2:de skraae tæcket gauler, beliggende i øster og væster, bestaaende af eeggefoedstøcker, stolper og løsholter, alt uden nogen mangel undtagen paa dend væstre ende een eeggestolpe paa det sydvæst hjørne, som er bræcket, een furhannebjelke i dend væstre gael borte. Af samme 6 fag er 4:re fag med furpløuede lofft lagt samt skiele-rømter, som af fur og bøg er sadt i stand og dygtig nock. De 2:de fag i dend østre ende mangler 2:de dørre samt en forstuedør ud til dend nordre side med dessens behør. Een opstander mangler paa det østre fag nordre side. I det andet fag væstre ende er 2:de vindver, 4:re ruder høyt og 5 bred, deraf reent i støcker 6 stkr., bræcket 5 stkr. I dend søndre side i det andet fag væstre ende 1 fag 5 ruder høyt og 5 breed. Deraf er bræcket 10 stkr. Vindveskarmene i goed stand. Dend yderste stuedør, som med laas er, for dessens laas mangler en pig, som i nøglen skal indgaae. Langhalm fattes paa

dend syndre side over 4:re fag, som reent af nye vil oplegges med 10 tr., at bøde med paa dend nordre side og begge gauflene 8 kierve. 2:det. Fæehuset, 16:ten fag, i sønder og nord beliggende. Undertømmeret, af stolper, lehder og løsholter af eeg bestaaende, alt i stand undtagen i dend østre side søndre ende i de 2:de fag, som er bræcket tværs over 1 stolpe. I samme stolpe mangler, som er gl. og forraadnet, 1 bjelke. I dend søndre ende læhdestk. forraadnet 2:de stæder, i længde 11 all. Samme gaufl mangler hannebjelker 2 stkr., dend eene af længde 9 allen og dend anden 7 allen. Paa samme gaufl er eet stormbond tværsaf, længde 5 allen. I det 4:de fag paa samme gaufl mangler |221v| een hannebjelke, 7 al. lang. Udi samme øksenhuus er indvændig 28:ve baase opbyggt af riisbøg. Deraf 29:de[!] stk. nedentil afraadnet og vil reent af nye opsættes. Grevlingstøckerne befindes gl., hvoraf een deel vil reent af nyt repareres. Samme er underliggende under 14:ten fag. De øfrige hanebjelker, spendtræer og lægter alt i goed stand. Dørene paa dend østre side af samme huus, som er 4:re stkr., halfgamle, dog eragtes at kand tjene nogen tiid, mangler 1 dørhængsel og 2:de kroge. Taget ved dend søndre og østre vindskee er brøstfældig og mangler ½ trave, vindskee 1 stk., 8:te allen lang. Qvisten over dend søndre dør mangler langhalm ½ tr., til bøde hullerne 4:re kierve. Det andet øvrige tag halfgammel og slidt, som kand tjene nogen tiid. Stenget, som er af bøgegreene og riis, fandtes een deel af og een deel borte. Paa dend østre siide af samme huus befantes 26 fjelevægge, mangler een deel af fjelene, dog kand istandsættes med furfjel 5 allen 6 stkr. Nock ved dend søndre gaul 4:re fjelevægge i stand. De øfrige vægge behøver staure og leer, saasom samme er meget brøstholden[!]. Dend søndre overgaul vil opsættes nye med staure, riis og vænder. Samme overgaul og vægge kand ej repareres ringe[r] end som 6 læs bøgetræe. 3:die. Lahdehuset, bestaaende af 12 fag, dessens tømmer er af forsvarlig eeg opbyggt, liggende øster og væster, mangler inttet udvændig paa tømmer. Indvændig mangler 1 bjelke, som er utjenlig, stormbond 2 stkr., som er afraadnet i enden. Lægterne i stand effter efftersjufn. Paa dend nordre siide af samme lahde befantes een deel huller, som eragtes at kand repareres med langhalm 4:re traver. Dend øfrige deel af samme tag befandtes noget lidet slidt, dog i nogle aar tjenlig. Dend søndre siide af lahden

paa dend østre ende een spaanoftæcket. Derfra befantes 3½ fag udygtig. Til hver fag 82 tr. effter skjønsmhed vil medgaae, er i alt 290 tr. Lahdedøren paa dend søndre siide befantes tjenlig med ald dessens behør laas undtagen, som ej veed nogle af dørrerne befandtes undtagen dend eene ved stuehuuset. 2:de stier befandtes ved gaarden i stand. |221v, l. 4 f. n. | [27

25. august 1739. *Syn på Brabrand kirke.* |236r, l. 17 f. n. | Paa dend nordre siide af taget fra kloketornet at regne og til altergulvet er 5½ fagh tacht med steen. Vil dend medste deel omlægtes, efftersom legtningen befindes ulige at være gjort; thi somme steder befandtes over 14:ten til 15:ten tomers vidning imellem lægtningen og somme stæder ickun 10 a 11:ve tommer, saa at steenene dend eene fra dend anden, det knappest var, nedragte og saa got som ingen hold af hinanden hafde. Til samme medgaaer effter nøyeste [...] steenlægter 6 tylter, tagsteen 200 stkr., kalck 1½ læst, lægtsøm 300 stkr. 2. 2½ fagh med blyetæckning paa bemelte nordre siide. Samme befindes reent utjenlig til at ligge. Mueligt lidet deraf kunde udbringes ved omstøbning, og det nytte nogen vished paa at ansætte er ingen af os er kyndig udi. Derfor om det som det andet tag skulle forfærdiges, ville medtage følgende: 4 tylt lægter, tagsteen 700 stkr., lægtsøm 8 a 9 hundrede. 3:die. Sønner siide, 5½ fag ligesaa lagt med steen, hvorpaa befindes |236v| een deel steen og lægter raaden og i støcker. Kand repareres med . . . Vidre paa samme side befindes ligesaa 2½ fagh tagt med blye, der befindes i dend stand ligesom nestmelte og paa samme maade vil istandsettes. 4:de. Vaabenhuuset 4:re fagh mangler . . .; thi een deel af de forefindende lægter og steen befandtes daarlige og meget ringe. 5:te Over altergulvet, som er 5 fag, lagt med blye, befindes samme saa utjenlig til brug, og samme vil reendt aftages og omstøbes . . . 6:te. Kierkelofftet vil repareres med een deel lofftsfjel, saasom de, der befandtes, er af orm een deel stæder fortæret og utjenlig. Vil medtage . . . 7:de. Altertaflen mangler een deel reparation; thi een deel af klædnngen er affaldet, der er beliggende og igjen vil paahæfftes. Udvendig paa kirkken. 8:de. Under dend sønder og nordre siide dend øster gaul mangler suefjel; thi de befindende er raaden og utjenlig. Kand repareres med . . . 9:de. Kloketornsmuuren paa sydvester ende nordre og syndre sider fra tornet af

ungefæhr 3 a 4:re allen [vil] udhugges og med nye muur forbedres. Vil medtage Ligesom og dend østre gaufl for al-tergulvet, der ligesaa vil udhugges og med nye forbedres. Vil medtage Vaabenhuusmuuren vil ligesaa udhugges og med nye forbedres. Medtager 150 stkr. muursteen og 1 læst kalk. |236v, l. 8 f. n. | [28

NOTER

- sag nr. 2. I det 18. århundrede skulle alle, der havde fået børn uden for ægteskab, betale lejermålsbøder og udstå kirkens disciplin. Det vil sige, de skulle straks efter prædiken og stå-ende i koret bekende deres synd for menigheden og bede om dens forbøn, hvorefter præsten meddelte dem syndsforladelsen. For bøndernes vedkommende tilfaldt lejermålsbøderne deres herskab.
- sag nr. 3. Danske Lov 3-13-21 bestemte, at bønderne ikke måtte fælde andre træer i de skove, som hørte til deres gårde, end dem, de havde fået udvist af deres herskab eller af herskabets skovbetjente. De udviste træer blev stemplet med herskabets stempel lige over roden, således at man kunne se på stubbene, at de pågældende træer var fældet efter lovlig udvisning.
- sag nr. 4. Af synsforretningen fremgår det, at der i 1725 var et pulpitur i Brabrand kirke, og at kirkens gamle tårn endnu ikke var revet ned (se Brabrand og Aarslev Sognes Historie, II, s. 22). Når kirkegulvet var sunket, skyldes det, at man i hine tider benyttede selve kirken som begravelsesplads.
- sag nr. 6. I det 18. århundrede var en trolovelse næsten lige så bindende som et ægteskab. Det var derfor meget almindeligt, om end ikke helt i lovens ånd, at en trolovet pige flyttede hjem til og boede hos sin fæstemand.
- sag nr. 6. Straks efter at døden var indtrådt, blev liget lagt på strå på bordet i storstuen. I 1725 brugte man åbenbart at iføre liget jordeklæderne ved denne lejlighed. Senere hen og på andre egne klædte man først liget, naar man lagde det i kisten.
- sag nr. 7. Grev Frederik Danneskiold-Samsøe, som var den danske marines chef fra 1735 til 1746, besad baroniet Marselisborg fra 1719 til sin død 1770.
- sag nr. 8. Når der ikke var hegn mellem to marker, som grænsede op til hinanden, kunne det vanskeligt undgås, at nogle af de kreaturer, der blev vogtet i løsdrift på den ene mark, kom ind på den anden. Sædvanligvis gik den derved forvoldte skade nogenlunde lige op med den skade, kreaturerne fra den anden mark gjorde, når de kom ind på den første; men for Holmstrup marks og de tilgrænsende byers vedkommende var dette ikke tilfældet. Holmstrup mark havde nemlig længe været et stykke ubebygget jord, der blev dyrket til Marselisborg hovedgård, og endnu var der ingen besætning i den nylig opførte

- Holmstrupgårds stalde. Heraf benyttede forpagteren sig, og fordi bønderne i nabobyerne ikke kunne gøre gengæld, lod han deres kreaturer indgenne, hver gang de kom ind på Holmstrup mark, og krævede løsningspenge for dem.
- sag nr. 8. Ebeltoft efterårsmarked holdtes i 1726 den 5. oktober, altså 6 dage efter mikkelsdag, den 29. september.
- sag nr. 9. De hoveripligtige bønder på de store godser var gerne inddelt i roder, som hver især fik udførelsen af bestemte arbejder anvist. Rodemanden fungerede som en slags formand for roden og sørgede for, at rodens bønder blev tilsagt rettidigt, og at arbejdet blev retfærdigt fordelt mellem dem. Til at hjælpe sig havde han en eller flere budfogeder.
- sag nr. 12. Trolovelser blev indgået i præstens og fem vidners nærværelse og kunne ikke hæves uden gyldig grund. Til de trolovelser, der måtte hæves, hørte ifølge Danske Lov 3-16-14 de, som den ene part var blevet tvunget til at indgå.
- sag nr. 14. Tærskningen af hoved- og ladegårdenes korn hørte med til de arbejder, det påhvilede godsets bønder at udføre. Som det fremgår af denne sag, havde bønderne i de to roder, der skulle tærskle Holmstrupgårds korn, lejet to mænd til at udføre dette arbejde.
- sag nr. 14. Niels Fulding var utvivlsomt soldat i landmilitzen. De udskræve regiments soldater havde alle civilt arbejde, da soldatertjenesten for deres vedkommende kun bestod af eksercits om søndagen og et par ugers mønstring og manøvrer.
- sag nr. 21. For at muliggøre en retfærdig hartkornsansættelse blev al dyrket jord i Danmark opmålt i 1682 og 1683. Det er ved hjælp af landmålingsforretningerne fra denne tid, de to mænd i True søgte at bevise, at nogle agre uretmæssigt var fravendt deres gårde.
- sag nr. 21. Navneformen Tiilst Knold viser, at markbogens Tyels Knold er tolket rigtigt i 1. del af Brabrand og Aarslev Sognes Historie, s. 33.
- sag nr. 21. Stadsgård er herregården Constantinsborgs gamle navn.
- sag nr. 22. Ved forordningen af 4. februar 1733 blev alle unge mænd, som tilhørte bondestanden, bundet til stavnen fra det 14. til det 36. år. De stavnsbundne mænd måtte ikke forlade det gods, hvorpå de var født, så længe deres herskab skaffede dem tjeneste eller tilbød dem gårde eller huse i fæste.
- sag nr. 23. Da det 18. århundredes bønder ikke måtte drive handel, havde de ikke lov til at opkøbe heste og kvæg for at videre-sælge dem til andre. Derimod måtte de naturligvis udfylde og forøge deres besætninger med heste og kvæg, de købte på markederne og andre steder (se Danske lov 3—13—27).
- sag nr. 24. I 1737 førte der ingen dæmning over Brabrand sø, således at de, der skulle fra Brabrand til Constantinsborg, enten måtte køre gennem Århus eller ad den gamle Ryvej til Harlev og derfra over Harlev mølle (nuværende Ludvigsholm) og

- Harlevholm. Uagtet den nævnes efter Harlev, må Kannike-møllebroen være broen af dette navn, der førte over Lyngby-gård å lidt syd for den nuværende Årslev kro (se Brabrand og Årslev Sognes Historie I, s. 75). Om milepælen ved Viby se August F. Schmidt, Viby Sogns Historie II, s. 24.
- sag nr. 24. Ved forordningen af 1. maj 1683 blev den danske mils længde fastsat til 12000 alen à 62,8 cm = 7½ km; men langt ned i det 18. århundrede benyttede almuen mange steder de ældre mil, der var på mellem 9 og 10 km. Den mil, der regnedes med ved udmålingen af vejene fra Brabrand til Constantinsborg, var på 14880 alen à 62,8 cm = 9,34 km eller godt og vel 16000 jyske alen à ca. 57 cm.
- sag nr. 27. I de 2:de fag = mellem de to første fag? Det 4:de fag paa = det 4:de fag fra samme gavl?

FORÆLDEDE OG SJÆLDNE ORD

- Bane* — Den flade af ambolten, hvorpå der arbejdes.
- Bondeskyld* — De afgifter eller retten til at oppebære de afgifter, som brugeren af en selvejergård betalte til gårdens ejer(e).
- »*Braae*« — Det i rigsmålet sjældent benyttede ord brad, der i den i tingbogen anvendte forbindelse har samme betydning som ordet brat.
- Dæl(l)e* — Fjæl, bræt.
- Eftergræsning* — Græsningen på en afhøstet mark eller eng.
- Fodstykke* — Det nederste, vandrette stykke tømmer i en bindingsværkssvæg.
- Grevling* — Grebningen, den rende bag kreaturerne, hvori gødningsgen opsamledes.
- Hvede* — Boghvede.
- Kontribution* — Hartkornsskat.
- Lede* — Se underlede.
- Læsmedstang* — Den stang, der blev lagt hen over kornlæsset og bundet fast til vognen.
- Læst* — 1 læst kalk var det samme som 12 (eller 18) tønder.
- Løsholt* — Et af de korte, vandrette tømmerstykker, der sad i vindueshøjde og forbandt den ene stolpe med den anden.
- Murrem* — Det øverste, vandrette stykke tømmer i en bindingsværkssvæg.
- Mønne* — Dække tagryggen med græstørv el. lign.
- Opstander* — Et af de lodrette tømmerstykker, der gik fra underlede til løsholt (se disse ord).
- Risbøg, riseg* — Bøge- og egetræer med buskagtig vækst.
- Rode* — Se noten til sag nr. 9.
- »*Rødde*« — Råddenskab.
- »*Skielerømter*« — Skillerum.
- Spændtræ* — Tagspær.
- Stabel* — Pæl, sat som skelmærke.
- Stav* — Se væggestav.
- Stormbånd* — Skråstiver i væg eller tag.
- Sugefjæl* — Vandret bræt under tagskægget.
- »*Tapeltur*« — Pulpitur.

»Tr.« — Trave(r).

Underlede — Det nederste, vandrette stykke tømmer i en bindingsværksvæg.

Vindskede — Det bræt, der sømmedes på tagets yderkant i gavlen.

Væggestav — En af de lodrette kæppe, der gik fra underlede til løsholt eller fra løsholt til murrem, og hvorom man flettede de tynde grene eller det halm, på hvilket leret blev klinet.

Vænder — Flertal af ordet vånd = tynd gren.

Poul Rasmussen.
